

Rapport

efter kvalitetsgranskning av Läsundervisningen
inom ämnet svenska för årskurs 7–9 i
Hietaniemi friskola i Övertorneå kommun

Innehåll

Inledning

Resultat

Allmänna undervisningskvaliteter

Ämnesspecifika undervisningskvaliteter

Bakgrundsuppgifter om Hietaniemi friskola

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av läsundervisningen inom ämnet svenska för årskurs 7–9 under hösten 2011. Granskningen av Hietaniemi friskola i Övertorneå kommun ingår i detta projekt.

Skolinspektionen har besökt skolor under våren och hösten 2011. Under denna period sker omfattande förändringar av regelverket på skolområdet. Utgångspunkten för Skolinspektionens granskning kommer att vara densamma oavsett om besöken sker på våren eller hösten, men bedömningarna kommer att göras utifrån olika regelverk. Redovisningen består av två delar, en som belyser allmänna undervisningskvaliteter och en som belyser ämnesspecifika undervisningskvaliteter. Frågeställningar och metod redovisas i slutet av denna rapport under rubrikerna Syfte och frågeställningar samt Metod och material.

Skolinspektionen kommer vid sina bedömningar att utgå från skollagen (2010:800) och därtill hörande författningar, bland annat skolförordningen (2011:185) och förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 2010:37). Förordningen om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 1994:1) samt förordningen om kursplaner för grundskolan (SKOLFS 2000:135) ska under läsåret 2011/12 fortsätta att gälla för elever i årskurs 9 i grundskolan. Därmed utgår kvalitetsgranskningen från dessa författningar när det gäller årskurs 9.

Hietaniemi friskola besöktes den 22 - 24 november 2011. Ansvariga inspektörer har Britta Seeger och Lena Johansson varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Rapport

2012-01-18

2 (15)

Dnr 40-2011:1833

Kvalitetsgranskningen av läsundervisningen inom ämnet svenska för årskurserna 7–9 genomförs i sammanlagt 30 kommunala skolor och 10 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen av läsundervisningen inom ämnet svenska för årskurserna 7–9 är genomförda redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. De skolor som ingår i granskningen bildar en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

På Hietaniemi friskola observerades 5 lektioner. Varje observerad lektion bedömdes utifrån flera olika aspekter av kvaliteten på läsundervisningen. För varje aspekt finns en eller flera bakomliggande indikatorer vilka konkretiseras i ett observationsschema i form av goda exempel. Bedömningen av varje aspekt är ett medelvärde av bedömningen av aspektens indikatorer, dvs. av de som varit möjliga att observera under den aktuella lektionen.

Indikatorerna bedömdes på en skala 1-4:

1=huvudsakligen svag

2=fler svaga än starka sidor

3=fler starka än svaga sidor

4=huvudsakligen stark

Om ingen indikator för en aspekt kunde observeras bedömdes inte heller den aktuella aspekten.

Resultat

Enligt Skolverkets statistik har det genomsnittliga meritvärdet för elever i årskurs 9 på Hietaniemi friskola de senaste fyra åren legat högre jämfört med både kommunen och riket. Enligt skolans egen statistik har alla elever under de senaste två åren nått målen i ämnet svenska respektive svenska som andraspråk, och under samma period har ingen elev heller fått betyget Icke Godkänd på nationella prov i dessa ämnen. Däremot finns elever som inte deltagit på alla delprov.

Skolverkets statistik visar vidare att en betydligt större andel av flickorna nått höga betyg än andelen pojkar under de senaste tre åren. Av flickorna har mellan 60 - 75 procent nått betyget MVG (Mycket Väl Godkänd), medan 0 - 25 procent av pojkarna nått samma betyg i ämnet svenska.

Rektorn har tillträtt sin tjänst i år, men uppger sig veta att slutbetyg och resultat på nationella prov i svenskämnet analyserats läsårsvis. Skillnader i resultat mellan pojkar och flickor är uppmärksammat, men någon speciell strategi för att möta pojkarnas be-

hov finns inte, annat än att lärarna har en tydlig inriktning på att se och bemöta varje elev utifrån deras individuella behov.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolan har god måluppfyllelse, men behöver arbeta för att ge pojkarna bättre förutsättningar att nå höga resultat.

Allmänna undervisningskvaliteter

Aspekter vid granskningen

- Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö
- Struktur och organisation
- Individanpassning, variation och utmaning
- Elevernas medverkan och aktivitet, feedback och feedforward¹

Trygg stödjande och uppmuntrande lärandemiljö

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren skapar en positiv atmosfär
- läraren bemöter eleverna med respekt och främjar respekten mellan eleverna
- läraren har positiva förväntningar på eleverna och elevernas självtillit
- läraren skapar motivation inför olika aktiviteter
- läraren involverar alla elever

Skolinspektionens bedömning

Både intervjuerna och lektionsobservationerna ger uttryck för att lärandemiljön genomsyras av lugn, tydlighet och ett respektfullt bemötande i klassrummen. Eleverna arbetar mestadels fokuserat och lärarna uppmärksammar och bemöter ofta elevernas frågor och inspel på ett intresserat sätt. Det finns dock exempel på elever som inte deltar i de samtal som förs i klassrummen. Intervjuer med elever och lärare visar att detta i vissa fall är hänförligt till otrygghet i gruppen.

Vidare uppger eleverna att de är nöjda med sina lärare, men att deras motivation och intresse för ämnet skulle höjas om de i större utsträckning tilläts påverka innehållet i undervisningen.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö* uppvisar fler styrkor än svagheter. Styrkorna är att det råder lugn, tydlighet och ett respektfullt bemötande i klassrummen. I vissa klasser finns dock behov av att arbeta för att öka tryggheten i gruppen.

¹ framåtsyftande vägledning i syfte att förbättra elevernas möjlighet att nå målen

Rapport

2012-01-18

4 (15)

Dnr 40-2011:1833

Struktur och organisation

Exempel på indikatorer vid granskningen av aspekten

- läraren genomför en genomtänkt lektionsstart
- läraren genomför en välstrukturerad lektion
- läraren ger tydliga förklaringar och instruktioner
- läraren kontrollerar att eleverna förstått förklaringar och instruktioner
- läraren gör ett tydligt och sammanfattande lektionsslut

Skolinspektionens bedömning

De observerade lektionerna är väl genomförda och strukturerade. De börjar i tid, och eleverna är på plats. Lektionerna inleds med tydliga genomgångar med fokus på vad som ska göras, och därefter ges eleverna möjlighet till enskilt arbete. Då eleverna arbetar enskilt cirkulerar lärarna runt till alla elever och fångar på detta sätt upp eventuella oklarheter. Ofta är dock lektionernas avslutning kort och ej reflekterande. I intervjuer med lärare och elever uppger de att observerade lektionerna är representativa för hur lektionerna brukar vara. Eleverna uppger att lärarna är tydliga och att det oftast är lugn och ro på lektionerna.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *Struktur och organisation* uppvisar fler styrkor än svagheter. Styrkorna är att lärarna genomför väl strukturerade lektioner och att de tydliggör lektionernas innehåll för eleverna. Lektionssluten behöver dock utvecklas så att utrymme till reflektion ges.

Individanpassning, variation och utmaning

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren anpassar undervisningen till elevgruppen
- läraren skapar gynnsamma förutsättningar för elevernas kognitiva utveckling genom samtalsstrukturen i klassrummet
- läraren ser till att elever med behov av särskilt stöd under lektionen får sådant

Skolinspektionens bedömning

I intervjuerna med lärarna och eleverna framkommer att elevernas intresse för läsning varierar stort inom klasserna, och lärarna ser det som sin största utmaning nu att försöka höja elevernas läsintresse.

Både intervjuer och observationer visar att lärarna skapar gynnsamma förutsättningar för elevernas kognitiva utveckling. Under de observerade lektionerna ställer lärarna samma frågor till var och en av eleverna med viss individuell variation. Lärarens frågor runt text i en bok kan exempelvis vara att uttrycka en åsikt om innehållet eller att jämföra boken med en annan i samma genre. Lärarna arbetar aktivt med individuell feed-

back och när eleverna arbetar individuellt går lärarna runt till alla elever för att läsa den text de skrivit, fånga upp eventuella funderingar, och hjälpa dem att utveckla sina tankegångar. I detta individuella samspel anpassar läraren sitt stöd efter varje elevs behov. I de fall läraren märker att flera elever har samma funderingar talar läraren till hela klassen. Lärarna beskriver även i intervju hur den skriftliga feedbacken anpassas till varje elevs kunskapsnivå.

Enligt såväl elever som lärare varierar arbetsformerna i klasserna. I dokument och intervjuer ges exempel på såväl individuellt arbete som arbete i grupper. I observationer och intervjuer framkommer dock att alla arbetar på samma sätt samtidigt, och under de observerade lektionerna ska alla elever svara skriftligt på samma frågor, men ges utrymme att arbeta i sin egen takt. I intervju med elever uppger de att de när de är klara med sina arbeten kan lösa svårare uppgifter, läsa tidningar på internet eller diskutera.

Eleverna uppger vidare att det är lätt att få hjälp av lärarna. Observationerna visar på möjligheten för elever att lyssna på text genom sin dator och samtidigt följa med i boken om det behovet finns. Lärarna uppger att uppgifter anpassas efter elevernas behov, och det finns exempel på elever som har en egen planering. Elever med finska som hemspråk kan få litteratur på finska, och få text och innehåll förklarade genom att läraren kan språket. Enligt rektorn kan vissa elever också få provfrågor upplästa samt hjälp med att skriva sina svar på frågorna.

I observationer och intervjuer finns dock indikationer på att skolans arbete med särskilt stöd behöver förbättras. Lärarna uppger i intervjun att de upplever sig hinna ge alla elever det stöd de behöver för att nå målen för ämnet. Under observationerna förekommer det att elever, trots lärarnas stöd, väljer att inte delta i lektionens innehåll, och i vissa fall påverkar det omgivande elever negativt. Lärarna bemöter detta med lugn och tydlighet, och i intervju med lärarna framkommer att de har god kännedom om varje elev och anpassar sina krav och förväntningar därefter. Observationerna visar dock att detta också innebär att vissa elever under lektionstid tillåts att inte delta i muntliga diskussioner, vilket är ett centralt innehåll i kursen svenska och även kunskapskrav för att klara målen för ämnet. Lärarna uppger att de istället för diskussioner med dessa elever utanför lektionstid, och att åtgärdsprogram inte är upprättade för dem.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *individanpassning, variation och utmaning* uppvisar fler styrkor än svagheter. Lärarna arbetar effektivt med att anpassa undervisningen till varje elevs individuella behov. Skolan måste dock säkerställa att alla elever får det stöd de behöver för att nå målen för ämnet svenska.

Rapport

2012-01-18

6 (15)

Dnr 40-2011:1833

Elevernas medverkan och aktivitet, feedback och feedforward

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren involverar alla elever
- läraren ger möjligheter till inflytande och eget ansvar
- läraren skapar förutsättningar för elevernas aktivitet och engagemang
- läraren använder sig av formativ bedömning under lektionen
- läraren ger eleverna tillfälle att reflektera över undervisningen och sitt lärande

Skolinspektionens bedömning

Observationer och intervjuer visar som tidigare beskrivits att lärarna arbetar med formativ bedömning under lektionerna. De bemöter varje elev individuellt, ställer individanpassade frågor och ger feedback på de texter eleverna skriver. Genom att eleverna på detta sätt ges på utrymme att utveckla sina tankegångar skapas förutsättningar för deras aktivitet.

En förutsättning för elevernas reella medverkan och inflytande är att de är medvetna om kursens mål och betygskriterier. Observationer och intervjuer visar att det på väggen i varje klassrum finns uppsatt ett för skolan prioriterat mål, till exempel att alla elever ska känna till målen för varje kurs. Enligt både elever och lärare går de igenom mål och betygskriterier i samband med kursens inledning och vid varje nytt arbetsområde. Detta bekräftas även av den elevenkät Skolinspektionen genomfört, där samtliga elever uppger att de pratat om målen för läsundervisningen minst ett par gånger per termin. Elevernas kunskaper i förhållande till målen diskuteras på utvecklingssamtal och kan även lyftas under terminens gång. Enligt någon lärare har eleverna vissa år fått bearbeta kursplanemålen genom att med egna ord beskriva dem, och enligt en annan lärare förs under lektionerna ofta diskussioner om varför olika kunskaper är viktiga. I intervju uppger elever att det vet hur de ligger till och vad de ska träna på.

I intervju med lärare och elever framkommer dock att eleverna i låg utsträckning är med i planeringen av kursens innehåll, och lärarna uppger att det kan vara svårt att ge eleverna valmöjligheter i ämnet svenska jämfört med andra ämnen. Det finns exempel på moment där eleverna själva får välja vad de ska fördjupa sig i och hur de ska redovisa. Det finns även exempel på att lärarna använder samma litteratur och arbetsmaterial i undervisningen för femte året i följd, och eleverna uttrycker önskemål om att få läsa egenvalda böcker. Observationerna visar vidare att lektionerna börjar med att läraren klart och tydligt presenterar innehållet för aktuell lektion, och att det därefter varierar i hur stor utsträckning elevernas inspel tillåts inverka på undervisningen.

Elever från vissa klasser uppger att de i förväg får veta vad de ska arbeta med när ett nytt arbetsområde närmar sig, och att de då kan få ge förslag eller tycka till. De uppger också att de får göra utvärdering efter ett arbetsområde, och ibland efter en lektion.

Elever från andra klasser uppger att de skulle vilja vara delaktig i planeringen, men att de inte i förväg vet vad de ska arbeta med och att de inte får vara med att påverka innehåll eller arbetssätt. Eleverna beskriver läraren som bestämd och att de måste göra som läraren gör. Några elever berättar att de för närvarande läser en bok som läraren valt, och att de upplever den som "tråkig, gammal och konstig". De uppger att de inte kan känna igen sig själva i den och kan inte se att de lär sig något. Vidare uttrycker eleverna att läraren inte brukar fråga hur de vill arbeta, och att de inte ges möjlighet att utvärdera undervisningen. I den elevenkät Skolinspektionen genomfört inför granskningen har också 75 procent av eleverna svarat att de sällan eller aldrig utvärderat en lektion, och 69 procent att läraren sällan eller aldrig ändrat undervisningen efter deras önskemål.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *Elevernas medverkan och aktivitet, feedback och feedforward* uppvisar fler svagheter än styrkor. Lärarna har ett utvecklat formativt arbetssätt där varje elev bemöts utifrån sina individuella behov. Skolan behöver dock förbättra förutsättningarna för elevernas inflytande och ge dem tillfälle att reflektera över undervisningen och sitt eget lärande.

Ämnesspecifika undervisningskvaliteter

Skolans övergripande arbete med läsundervisning

Exempel på utgångspunkter vid granskningen

- Rektorn ser till att det förekommer pedagogisk samverkan i syfte att stödja elevernas långsiktiga läsutveckling.
- Rektorn tar ansvar för att skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen
- Eleverna har tillgång till skolbibliotek som används aktivt i läsundervisningen
- Rektorn utvärderar och omprövar regelbundet de särskilda stödinsatser som ges
- Rektor ger lärarna möjlighet till kompetensutveckling med inriktning mot läsprocessen
- Rektorn tar ansvar för att eleverna får det garanterade antalet undervisningstimmar i svenska som timplanen anger
- Rektorn tar ansvar för att lärarna har förutsättningar i form av läromedel, datorer, resurser osv.
- Eleverna känner till kursplanens mål, vet vad de ska kunna och vad de kan
- Läroplan och kursplan används som utgångspunkt i undervisningen
- Skolan arbetar med ämnesövergripande studier
- Lärarna utgår vid bedömning och betygssättningen i ämnet svenska från de nationella målen i kursplanen och från betygskriterierna

Rapport

2012-01-18

8 (15)

Dnr 40-2011:1833

Rektorn tillträdde tjänsten hösten 2011, har pedagogisk utbildning och erfarenhet och avser påbörja rektorsutbildning i januari 2012. Lärarna uppger att de känner stort stöd hos rektorn, att hon efterfrågar pedagogiska planeringar, är med på möten, och generellt strävar efter utveckling. Hon driver dock ännu ingen fråga gällande läsundervisning. Vidare uppger lärarna att det finns möjligheter att få kompetensutveckling i ämnet om de själva uttrycker önskemål, men att de upplever det som svårt att själva se vad som behöver utvecklas.

I intervju med lärarna uppger de att de i vissa avseenden lägger upp sitt arbete på liknande sätt, och att det finns en grundläggande vilja att dela med sig av sina tankar och erfarenheter, men att det inte finns något gemensamt förhållningssätt vad gäller läsundervisning och att de exempelvis inte besöker varandras lektioner. Det framkommer att det tidigare funnits en planering för varje årskurs, och att innehållet då diskuterades, men att det idag inte finns någon planering för progressionen i elevernas läskunskaper ur ett 1–9 perspektiv. Rektorn och samtliga lärare på skolan sitter i samma arbetsrum där det förs spontana diskussioner, men det finns inte någon utvecklad samverkan runt läsundervisningen mellan årskurserna 4–5 och 6–9.

Det finns inget samlat utrymme för skolbibliotek på skolan. Cirka 400 skönlitterära böcker som står på hyllor i klassrum och korridorer och som eleverna fritt kan låna. Det finns svenska, finska och engelska böcker och klassuppsättningar på svenska och engelska. En gång per månad kommer en bokbuss, och det kommunala biblioteket i Övertorneå kan bistå med boklådor vid temaarbeten. Några elever uppger att de är missnöjda med skolans utbud av böcker och att det kan bli en månads väntan för att få en bok de beställt. Lärarna uppger att systemet fungerar bra, och både lärarna och rektorn uppger att skolan har ekonomiskt utrymme för att köpa in de böcker de vill ha. En gång per termin kommer en bibliotekarie på besök för att presentera böcker för eleverna. Eleverna uppger att det är bra, och lärarna upplever att det påverkar elevernas intresse för läsning positivt. Vad gäller övrig utrustning så har eleverna i årskurserna 6–9 exempelvis tillgång till varsin bärbar dator.

Enligt både lärarna och rektorn sker överlämning av eleverna mellan årskurserna 5 och 6. I intervjuerna framkommer att det trots det finns en osäkerhet gällande kontinuiteten i det stöd som ges i övergången mellan årskurs 5 och 6, och om elever i årskurserna 6–9 får det stöd de har rätt till. Dokumentation och intervjuer ger bilden av att skolan brister i utredning och dokumentation av elevernas stödbehov gällande läsning. Enligt lärarna och rektorn beslutar rektorn om upprättande av åtgärdsprogram, och lärarna utformar dem sedan i samråd med föräldrar, oftast utan medverkan av elevhälsa. I de fall lärarna bedömer det nödvändigt hyrs specialpedagog in från Övertorneå för utredning. De åtgärdsprogram som Skolinspektionen tagit del av uppfyller inte författningarnas krav. Elevernas behov är inte specificerade, och enligt uppgifter från rektorn har samråd inte skett med elevhälsa vid upprättandet. I lärarintervju framgår att det i vissa

klasser finns många elever med olika slags svårigheter, men de upplever att tillräckligt stöd kan ges inom ramen för den reguljära undervisningen. Läraren i svenska för årskurs 4–5 har viss specialpedagogisk utbildning, och enligt rektorn är planen att denna lärare ska arbeta med läsutveckling och åtgärdsprogram i samtliga arbetslag. I intervju med denna lärare uppger hon att hon ser positivt på sitt nya uppdrag men upplever det som otydligt.

I intervju med lärare framkommer att skolan arbetar entreprenöriellt, vilket exempelvis innebär att de lär eleverna att själva ta ansvar, lösa uppgifter och hitta information. Under Skolinspektionens besök gjordes dock observationer som indikerar att skolan lägger för mycket ansvar på eleverna. Under besöket satt en majoritet av eleverna kvar i sina klassrum hela dagarna. På rasterna mörklade de rummen och satt vid sina datorer och spelade spel. Det fanns också någon enskild elev som inte deltog utan satt ensam i anslutning till klassrummet. I intervju med lärare och elever framkom att denna bild tillhör vardagen. På grund av utrymmesbrist har skolan inte haft något uppehållsrum för eleverna de senaste tre åren, men ett elevcafé håller på att iordningsställas efter att eleverna uttryckt önskemål om detta. I intervju med lärarna uppgav de att de ser rasterna som elevernas fritid, och att de ger eleverna medbestämmande genom att låta dem disponera sina raster själva. Alla pedagoger på skolan ser datorn som ett viktigt redskap, men synen på och regler för användningen är olika för de olika familjegrupperna.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Skolans övergripande arbete med läsundervisning* uppvisar fler svagheter än styrkor. Skolan behöver utveckla samverkan runt progressionen runt elevernas läskunskaper ur ett 1–9 perspektiv. Vidare behöver rektorn vidta åtgärder så att skolan använder rätt kompetens för att utreda och kartlägga elevernas behov av särskilt stöd samt säkerställa kontinuiteten runt arbetet med stöd vid lärarbyten. Vidare ingår även raster i elevernas utbildning, och skolan bör ta större ansvar för att eleverna erbjuds en meningsfull skolgång, och tydligt sträva efter att eleverna får daglig motion.

Får eleverna i läsundervisningen ta del av olika texttyper?

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

Finns exempel på

- skönlitteratur
- sakprosatexter
- texter som kombinerar ord, bild och ljud och deras dramaturgiska komponenter
- kombinationer av olika texttyper
- texter från läromedel, andra skolämnen
- texter från digitala media
- texter producerade av lärare

Rapport

2012-01-18

10 (15)

Dnr 40-2011:1833

- texter valda utifrån elevernas intressen erfarenheter och behov
- texter med autentiskt syfte som ligger bortanför elevens färdighet

Skolinspektionens bedömning

I planeringsdokument för undervisningen samt intervjuer framgår att eleverna får ta del av skönlitteratur, såsom romaner, noveller och antologier, och faktatexter, genom lexikon, tidningsartiklar och biografier. Även lyrik behandlas. I intervju med elever i vissa klasser ger de exempel på att de tidigare arbetat med bloggar och gjort egna hemsidor. För andra klasser uppger läraren att bloggtext kommer att behandlas. Under en observerad lektion ges eleverna även undervisning om Facebook.

Enligt lärarna läser eleverna två klassgemensamma skönlitterära böcker i årskurserna 6–7 och två i årskurserna 8–9. Lärarna uppger sig ha valt böckerna utifrån målen för kursen och elevernas intressen.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Får eleverna i läsundervisningen ta del av olika texttyper?* uppvisar fler styrkor än svagheter. Eleverna får ta del av många olika texttyper.

Får eleverna bearbeta de texter som används på ett sätt som stimulerar deras läsutveckling och förmåga att förstå, tolka och uppleva olika texttyper?

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- lärarna anpassar undervisningen efter textens syfte och karaktär
- läraren ger eleverna förutsättningar att utveckla olika lässtrategier
- läraren utgår från elevernas intressen och erfarenheter
- läraren utgår från elevernas behov vid bearbetning av text

Skolinspektionens bedömning

I intervjuerna framkommer att eleverna får genomgångar om olika texters struktur och karaktärsdrag, och att de ges kunskaper om olika typer av läsning, såsom sök-, djup-, och översiktsläsning. Olika texter jämförs med varandra, exempelvis texter från olika epoker.

Lärarna beskriver att eleverna får ta del av exempeltext för att lära sig typiska drag inom olika genrer, för att sedan skapa egna texter. De uppger att läs- och skrivträning oftast samspelar. Bland annat arbetar de med häften där det till texterna finns frågor på olika kunskapsnivåer.

Lektionsobservationer visar att vissa klasser för närvarande arbetar med att läsa mellan raderna och göra egna tolkningar. Detta görs genom att de läser en klassvis gemensam skönlitterär bok. Efter att eleverna tyst läst ett visst antal sidor ställer läraren både fakta- och reflektionsfrågor som alla elever får besvara individuellt, delvis muntligt och

delvis skriftligt. I intervju med eleverna beskriver de att lärarledda diskussioner runt gemensamt lästa böcker förs i helklass, och att detta kompletterats med skriftliga frågor om hur de förstått innehållet. I vissa klasser upplever eleverna att lärarens frågor är styrda och uppger att de exempelvis skulle vilja ha fler frågor om hur de själva upplever en text eller komma på egna frågor runt texten. De uppger vidare att de oftast arbetar enskilt, men ibland i grupp.

Andra klasser arbetar under de observerade lektionerna med ett kommunikationsmedium på internet. Efter en lärarledd genomgång får eleverna själva träna på att hitta och granska information. Även här får varje elev besvara frågor individuellt, muntligt och skriftligt.

Läraren för årskurs 7 uppger att sättet att bearbeta texter kan variera efter elevgruppens intressen och behov, och att de i vissa klasser ofta har högläsning. Läraren för årskurs 8 och 9 upplever det som att dessa elever hellre vill läsa tyst själva. I intervju med elever i årskurs 9 uppger de att de lär sig bättre när de arbetar individuellt, men får fler uppslag vid grupparbete.

I årskurs 7 har alla elever så kallade "bänkböcker". I årskurs 8 och 9 har vissa det och andra inte. Dessa får eleverna läsa i om de hunnit klart det planerade lektionsinnehållet. Förut har eleverna fått skriva minst en bokrecension, men då det har känts påtvingat så har man nu frångått detta.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Får eleverna bearbeta de texter som används på ett sätt som stimulerar deras läsutveckling och förmåga att förstå, tolka och uppleva olika texttyper* uppvisar fler styrkor än svagheter. Eleverna ges verktyg att ta till sig olika slags texter med olika syfte, och bearbetningen anpassas till textens syfte och elevgruppens behov och önskemål. I vissa klasser finns dock behov mindre styrda frågor för att möta elevers intressen och behov.

Får eleverna arbeta med digitala textförmedlande medier på ett sätt som gör att de utvecklar en kunskap om digitala mediers språk och funktion samt utvecklar förmågan att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap?

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- Läraren använder sig av olika digitala medier i sin läsundervisning
- Läraren ger eleverna genom undervisningen kunskap om olika digitala mediers språk och funktion
- Läraren ger eleverna möjlighet att söka information via digitala medier samt ger dem verktyg för att kunna kritiskt granska internet och olika digitala medier

Rapport

2012-01-18

12 (15)

Dnr 40-2011:1833

Skolinspektionens bedömning

I årskurserna 6–9 har eleverna tillgång till varsin bärbar dator, och dessa används under lektionerna i svenska genom att eleverna skriver, lyssnar och läser. De söker information och skapar texter, och lärarna uppger att datorerna har medfört kvalitetsförbättringar i de texter eleverna producerar.

I lärarintervju framkommer att intresset för läsning varierar stort inom klasserna, och att deras största utmaning nu är att försöka höja elevernas läsintresse. Ett sätt uppger de vara att försöka presentera böcker på ett sätt som lockar till läsning. En av lärarna beskriver hur texter från andra media idag konkurrerar med traditionella böcker, och att hon i sin undervisning därför visar eleverna nya sätt att söka och läsa texter. Eleverna har exempelvis undervisats i gruppspråk och då använt chat. Under en observerad lektion ges eleverna undervisning om ett kommunikationsmedium på internet, där de exempelvis lär sig att med ett etiskt förhållningssätt granska och identifiera risker med deltagande i grupper. Den andra läraren uppger exempelvis att eleverna loggbok inom kort kommer att ersättas med en bloggbook.

Enligt rektorn är en IT-plan kopplad till kursplanens mål under utveckling.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Får eleverna arbeta med digitala textförmedlande medier på ett sätt som gör att de utvecklar en kunskap om digitala mediers språk och funktion samt utvecklar förmågan att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap* uppvisar mestadels styrkor.

Följer skola/läraren systematiskt upp elevers läsutveckling och tas uppföljningsresultaten tillvara i utvecklingen av läsundervisningen?

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- Läraren/skolan följer upp elevernas förmåga att läsa förstå och tolka och bearbeta olika texttyper
- Läraren/skolan tar tillvara resultatet av uppföljningen för att förbättra läsundervisningen

Skolinspektionens bedömning

I intervjuer med rektorn och lärarna framkommer att elevernas läskunskaper kartläggs av logoped i förskolan och följs upp terminsvis genom läsutvecklingsscheman för elever i årskurserna 1–5. Utifrån resultaten vidtas åtgärder på både individ- och grupp-nivå. I årskurserna 7–9 förväntas eleverna ha grundläggande läsförståelse, och det sker då ingen uppföljning på gruppnivå utan endast individuellt inom ramen för undervisningen. Genom diskussioner, elevernas arbete med frågor runt texter, samt individuell

högläsning uppger lärarna att de får kunskap om varje elevs läsförmåga och eventuella behov av extra stöd för att nå målen för ämnet.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Följer skola/ läraren systematiskt upp elevers läsutveckling och tas uppföljningsresultaten tillvara i utvecklingen av läsundervisningen* uppvisar mestadels svagheter. Uppföljning av elevernas läskunskaper görs inte systematiskt i årskurserna 7–9, vilket gör att jämförelser på gruppnivå och över tid inte är möjliga.

Bakgrundsuppgifter om Hietaniemi friskola

Hietaniemi friskola är belägen i byn Hedenäset i Övertorneå kommun. Verksamheten startade höstterminen 2000, och har idag 102 elever varav 45 går i årskurserna 7–9. Skolbyggnaden inrymmer sedan år 2007 även förskola och fritidshem. Samtliga verksamheter styrs av Hietaniemi friskoleförening, en ideell förening med en styrelse om sju ledamöter. Skolan är en så kallad "timpanelös skola".

Skolan leds av en rektor som tillträdde hösten 2011, och det finns två lärare som undervisar i ämnet svenska i årskurserna 7–9. Båda lärarna har pedagogisk högskoleutbildning och är behöriga för den undervisning de bedriver. Eleverna på Hietaniemi friskola är indelade i tre så kallade "familjegrupper", F-2, 3–5 och 6–9. För familjegruppen avseende årskurserna 6–9 finns ett arbetslag bestående av fem lärare. Tid finns avsatt för en arbetslagsträff och en träff med samtlig personal varje vecka.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med Skolinspektionens ämnesgranskningar är att belysa och bedöma om undervisningen överensstämmer med läroplanens och kursplanernas mål och riktlinjer och om undervisningen bedrivs på ett effektivt sätt, det vill säga bidrar till att elevernas kunskaper utvecklas så långt som möjligt inom ramen för givna mål.

I denna granskning riktas särskilt fokus mot kvaliteten i läsundervisningen i ämnet svenska och hur skolorna följer upp och utvecklar elevernas läsförmåga och läsförståelse under grundskolans avslutande årskurser. Enligt flera forskare finns det ett klart samband mellan betyg som elever i de senare åren i grundskolan får och elevernas läsförmåga vilket gör detta angeläget. I granskningen är mer preciserat följande frågeställningar centrala:

Får eleverna i läsundervisningen ta del av olika texttyper?

Får eleverna bearbeta de texter som används på ett sätt som stimulerar deras läsutveckling och förmåga att förstå, tolka och uppleva olika texttyper?

Rapport

2012-01-18

14 (15)

Dnr 40-2011:1833

Får eleverna arbeta med digitala textförmedlande medier på ett sätt som gör att de utvecklar en kunskap om digitala mediers språk och funktion samt utvecklar förmågan att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap?

Följer skolan systematiskt upp elevers läsutveckling och tas uppföljningsresultaten tillvara i utvecklingen av läsundervisningen?

Utöver ovanstående frågeställningar granskas även allmänna undervisningskvaliteter. Granskningen genomförs genom att följande aspekter på undervisningens kvalitet belyses:

Struktur och organisation

Individanpassning, variation och utmaning

Trygg stödjande och uppmuntrande lärandemiljö

Elevernas medverkan och aktivitet, feedback och feedforward

Metod och material

Valet av metoder utgår från det övergripande syftet med ämnesgranskningar och den aktuella granskningens frågeställningar samt aspekter på allmänna undervisningskvaliteter. De observationsscheman, elevenkäter och intervjuguider som behandlas utarbetas med utgångspunkt från forskning om läsundervisning, den gällande läroplanen och kursplanen för svenska. Nedan beskrivs de metoder som kompletterar och förstärker varandra för att besvara projektets frågeställningar.

Dokumentstudierna ger en inblick i skolans organisation och arbete med läsundervisning i ämnet svenska. Resultat från elevernas nationella ämnesprov i läsförståelse och betygsresultat i ämnet svenska, lärarnas utbildning och kompetensutveckling, hur skolan arbetar utifrån styrdokumentet när det gäller läsundervisning, vilka textmaterial skolan använder sig av samt hur man systematiskt arbetar med att följa upp, utvärdera och utveckla läsundervisningen undersöks genom dokumentstudier. Dokumentstudierna förbereder även inspektörerna för skolbesöket och ger underlag för att ställa frågor.

Genom strukturerade lektionsobservationer granskas undervisningens kvalitet när det gäller arbetet med läsundervisning samt allmänna undervisningskvaliteter. Klassrumsobservationer är en viktig metod för att kunna se samspelet mellan lärare, elev och lektionens innehåll. Observationerna ger underlag för att besvara projektets frågeställningar men också hur läroplanens och kursplanens mål och riktlinjer avspeglas i undervisningen. Det finns en risk att inspektörerna under klassrumsobservationerna inte kommer att se någon läsundervisning. För att undvika detta informeras skolorna om syftet med granskningen och de centrala frågeställningarna. Skolan och lärarna får

då möjlighet att förbereda sig för granskningen så att inspektörerna får en möjlighet att se hur skolan arbetar med läsundervisning. En möjlighet/risk är att inspektörerna får se en undervisning som i normalfallet inte bedrivs. Skulle undervisningen visa sig ha en hög kvalitet har en del av syftet med granskningen uppnåtts. Bedrivs det däremot inte någon läsundervisning är det viktigt att de allmändidaktiska inslagen i undervisningen observeras och bedöms genom att allmänna undervisningskvaliteter granskas.

Läraren ska i förväg ge observatörerna en lektionsplanering samt uppgifter om elevsammansättningen i klassen. Under lektionsobservationerna värderas ett antal kriterier som kan anses vara positiva exempel av en aspekt av läsundervisning. Detta görs i ett observationsschema som innehåller många olika aspekter av läsundervisningen och av allmänna undervisningskvaliteter. Observationerna av hela lektioner utförs av två inspektörer som under lektionen för löpande anteckningar. I direkt anslutning till lektionen fyller inspektörerna enskilt i sina observationsscheman. Därefter diskuterar de sina bedömningar och sammanställer detta i ett gemensamt observationsschema. I samband med klassrumsobservationerna intervjuas undervisande lärare kort före och efter lektionen utifrån en frågeguide. Observationerna är också vara ett underlag för elev- och lärarintervjuerna.

Intervjuer med elever, lärare och rektor ger tillsammans med övriga metoder en helhetsbild av läsundervisningen i skolan av de faktorer som kan ha betydelse för lärandet. Frågor om lässtrategier, läsmiljöer, anpassning av läsundervisningen, lärarnas kompetens och erfarenhet samt hur skolan systematiskt utvecklar läsundervisningen är viktiga för att komplettera det man sett i undervisningen och i dokumenten. Såväl elever som lärare och rektor kommer att, vid intervjuerna, få besvara frågor utifrån ett frågeformulär. Samtliga lärare som undervisar elever i årskurserna 7–9 i ämnet svenska på aktuell skola intervjuas. Om det finns speciella ämnesansvariga i ämnet så som specialpedagoger eller motsvarande ansvariga för stöd kommer även de att intervjuas. Elever till intervjuerna väljs ut från alla klasser i respektive årskurser. Både pojkar och flickor, samt elever med svensk respektive utländsk bakgrund, ska ingå. Medverkan är dock frivillig.

Elevenkäter ska ses som en metod att få kompletterande svar på de centrala frågeställningarna. Enkäterna kan ge exempel på vilka texter eleverna får ta del av, om eleverna får läsa texter utifrån erfarenhet, intresse och behov samt om eleverna har tillgång till texter genom olika medier. Dessutom kan det ge en bild av om svaren skiljer sig åt mellan pojkar och flickor. Elevenkäten genomförs bland en slumpvis uttagen klass/grupp elever födda 1996 i varje skola vilka deltagit i någon av de observerade lektionerna. Enkäter till lärare och rektor används inte. Istället får rektorn och lärarna ett antal frågor i förväg utifrån de centrala frågeställningarna för att kunna förbereda sig inför intervjun